

ДИДАКТИЧНА ТРІАДА І ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Lesya Hapon, PhD

16.11.2020

ПЛАН

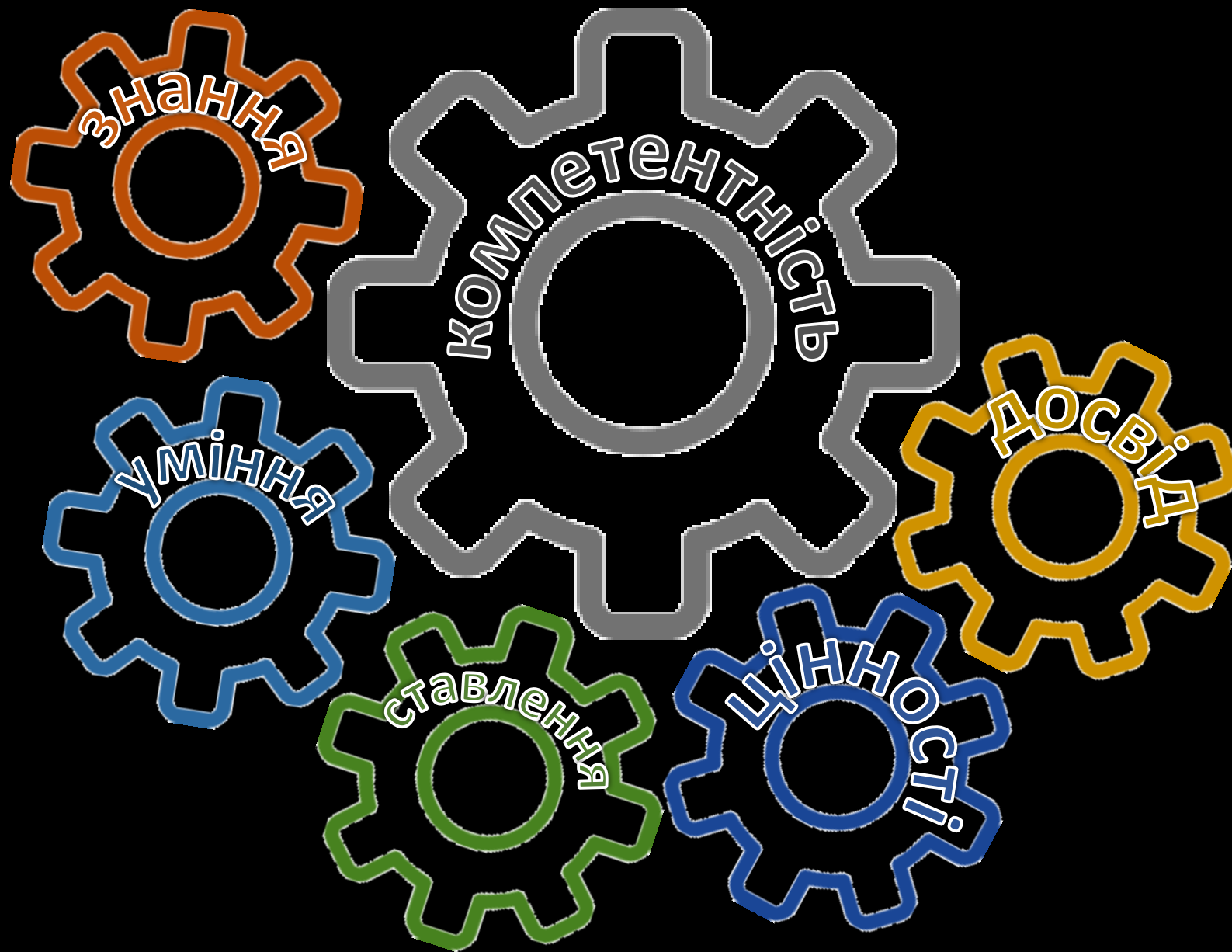
1. Урок літератури як урок формування компетентностей Нової української школи.
2. Рольові ігри: прийом «психодрама», зміна наративної позиції, рольове розповідання, інсценізація, театр.
3. Технологія «фокфікшн» і метальна карта.
4. Педагогічний сторителінг.
5. Дискусії на уроках літератури.

Світ літератури аж ніяк не вичерпується компетентнісними орієнтирами НУШ, проте він може дати багато для реалізації компетентностей і розвитку цілковито іншого погляду на світ і природу речей у ньому.

Дмитро Дроздовський

ТРИ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ОСВІТИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

- з точки зору змісту освіти – **знаннєвий підхід**, для якого важливими є знання, які учні здобувають в школі
- з точки зору особливостей процесу навчання – **процесуальний підхід**, для якого важливими є питання організації навчання, як учні вчаться, яку інформацію засвоюють, як їх вчать учителі, як побудована пізнавальна діяльність
- з точки зору отриманих результатів – **компетентнісний підхід**, який націлює освіту на формування та розвиток базових і предметних компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень тощо) якими мають володіти учні після закінчення школи. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності людини в тих, чи інших питаннях.

Компетентності – це багатовимірні утворення, що містять когнітивні, емоційні, мотиваційні та ціннісні елементи.

Когнітивні елементи: знання, уміння.

Некогнітивні елементи: досвід діяльності, ціннісне ставлення.

МЕТА ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ

- підвищення загальної освіченості громадянина України, досягнення належного рівня сформованості вміння читати й усвідомлювати прочитане, розширення культурно-пізнавальних інтересів
- сприяння всебічному розвитку, духовному збагаченню, активному становленню й самореалізації людини в сучасному світі
- виховання національно свідомого громадянина України
- формування й утвердження гуманістичного світогляду, національних і загальнолюдських цінностей особистості

ПРИНЦИПИ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ

- ціннісного підходу
- толерантності
- наближення викладання літератури в школі до реалій і проблем сьогодення
- іманентності
- вивчення літератури в контексті розвитку культури й мистецтва
- компаративності
- діалогізму
- цілісного підходу

ЗМІСТОВІ ТА НАСКРІЗНІ ЗМІСТОВІ ЛІНІЇ

ЗМІСТОВІ ЛІНІЇ

- ☐ емоційно-ціннісна
- ☐ компаративна
- ☐ літературознавча
- ☐ культурологічна

НАСКРІЗНІ ЗМІСТОВІ ЛІНІЇ

- ☐ екологічна безпека та сталий розвиток
- ☐ громадянська відповідальність
- ☐ здоров'я і безпека
- ☐ підприємливість і фінансова грамотність

КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

- спілкування державною мовою
- спілкування іноземними мовами
- математична компетентність
- компетентності в природничих науках і технологіях
- інформаційно-цифрова компетентність
- уміння вчитися впродовж життя
- ініціативність і підприємливість
- соціальна та громадянська компетентності
- обізнаність і самовираження у сфері культури
- екологічна грамотність і здорове життя

- Література може бути важкою, у ній можуть бути поставлені екзистенційно складні питання, проте після сприйняття й такого досвіду настає момент просвітління. А в літературі немає нічого неправильного: є просто досвід.
- На уроці літератури не може бути болю, а лише щастя.
- Урок літератури має готувати нас до того, що світ змінний і складний. У світі немає чорно-білих істин, а сьогодні може розпочатися нова історія, якої учора ми не мали в наших помислах
- Урок літератури – це як сеанс психоаналізу, під час якого відбувається оприявлення нашої генетичної пам'яті.
- Література – це досвід усіх можливих протистоянь і імперій.
- Урок літератури – це урок життя. Тільки ми проживаємо його, одягаючи тіла інших. Літературні герої, можливо, живіші не менше од нас. Хто заперечить, що наш світ часто нагадує рольову гру, у якій нам постійно потрібно обирати ті чи ті ролі?

Дмитро Дроздовський

- **Психодрама** сама по собі є рольова гра з імпровізованим сюжетом. Мета психодрами — допомогти людині вирішити актуальні для неї проблеми. Ролями може служити будь-що, починаючи від людей і тварин, і до абстрактних понять та почуттів. Та ці ролі є важливими для людини в реальному житті.
- В дечому психодрама подібна до аматорського театру, «акторам» психодрами необов'язково мати акторський талант. Грати ролі може бути будь-хто, без винятків
- **Психодрама в освіті** — синтез психодрами і педагогіки, використання імпровізаційних рольових ігор у навчальному процесі. Воно підходить для всіх вікових груп, починаючи з дитячого садка і закінчуючи післявузівським навчанням

ПРИЙОМ «ПСИХОДРАМА». МЕТОДИЧНИЙ КОМЕНТАР. УРОК КЕЦМУР-ЛЕВ

Мета: допомогти учням здобути цінний досвід, який у певні кризові моменти їхнього подальшого життя до-поможе обрати правильну модель поведінки й уникнути фатальних наслідків.

Ціль: вивести внутрішні монологи або уявні діалоги Мані та Массіно назовні для кращого розуміння чинників, що призвели до трагедії двох доль, виявити приховані конфлікти, проговорити їх та змоделювати оптимальні рішення.

Завдання: протагоністам – головним героям психодрами – перевтілитись у головних героїв Марію-Маню та Хому-Массіно, відповідаючи на запитання, зануритись у їхній мікросвіт у той переломний момент, коли Маня наважилася на втечу з лісового дому.

Очікувані результати: перевтілюючись у героїв, учні розвивають емпатію й емоційний інтелект, усвідомлюють, що спілкування, конструктивний діалог, уміння керувати емоціями й адекватно виражати їх веде до порозуміння і зближення, що забезпечує той позитивний емоційний фон, який сприяє успішній самореалізації

ПИТАННЯ ДЛЯ МАНІ (АВТОР – КЕЦМУР-ЛЕВ)

- Які останні слова ти сказала Хомі?
- Ти вбігла у свою кімнату, вбрана у червону сукню в білих цятках, заливаючись п'яним, божевільним реготом. Що ти відчуваєш?
- Ти любиш Массіно чи Генріся?
- Чому ти обрала Генріся? Що в ньому було таке, чого бракувало Хомі?
- Чому ти тільки що на веранді не звірила своїх бажань коханому Массіно?
- Зважившись на таку авантюру, ти прагла багатства чи відкриття нових незвіданих світів, створення сім'ї чи палкого кохання?
- Можливо, цим учинком ти хотіла покарати Массіно за нерішучість?
- Кого ти покарала насправді?

ПИТАННЯ ДЛЯ МАНІ (АВТОР – КЕЦМУР-ЛЕВ)

- Чи ти знайшла час обміркувати свій задум і зважити ризики, порадитись із близькою людиною?
- Чи бракувало тобі маминої поради?
- Твою необачність та довірливість можна почасти виправдати тим, що, живучи в лісі, не була соціально адаптована?
- Маріє, подумай про те, як буде почуватись батько, як він може відреагувати на таку несподіванку. Чи він зрадіє? Чи не боляче йому буде? Чи не похитнеться від того його здоров'я?
- Ти маєш змогу повернутись на веранду до Хоми. Відкрий йому своє серце без кокетливої вуалі легковажності. Вислови йому свої потаємні прагнення, адже він «твій бідний, глупий, нездогадливий Массіно».

ПИТАННЯ ДЛЯ МАНІ (АВТОР – КЕЦМУР-ЛЕВ)

- Як ти почуваєшся після такої «сповіді»?
- Що зцілило твою душу?
- Любов здатна воскрешати?
- Чи затаєні обра́зи, непроговорені почуття, невідрефлексовані емоції можуть убити кохання?
- Що ти порадиш молодим дівчатам?

ПИТАННЯ ДЛЯ ХОМИ (АВТОР – КЕЦМУР-ЛЕВ)

- Чи не егоїстично ти користувався її любов'ю?
- Адже дівчина зростала у лісі без матері, тому ніхто не вчив її спілкуванню з чоловіками.
- Чому ти не намагався зрозуміти її поривань вже після втечі, а накинув на себе забороло образи? Якщо справді любиш людину, а не лише себе в ній, то пробуєш зрозуміти партнера.
- Чому не кинувся слідом за нею? Можливо, цим відчайдушним вчинком вона прагла спонукати тебе до рішучих дій?
- Уяви, що ви змогли того вечора відкрити свої серця одне одному, Маня залишилася з тобою. Як ти чинив би далі? Як могла би скластися ваша спільна доля?

ПИТАННЯ ДЛЯ ХОМИ (АВТОР – КЕЦМУР-ЛЕВ)

- Чому ти не з'ясував, навіщо Маня вбила сойку? Це ж був «перший тривожний дзвіночок».
- Чому ж ти був такий упевнений у вашій любові того останнього вечора, що не стурбувався, коли Маня потрактувала згуки сови як злого демона? Можливо, вона так натякала на свою плановану втечу й провокувала тебе, прагла, аби спинив її?
- Хомо, ти мудрий чоловік, бачив, що Маня екзальтована дівчина, не холодна хризантема, а пристрасна троянда. Чи не замислювався ти над тим, що її слід завойовувати?
- Ти питав Маню, чи хоче вона колись покинути лісову батьківську хатину?
- Чи пропонував ти їй спільне майбутнє? Поглянь на ситуацію її очима: дівчата хочуть почути від коханого освідчення і пропозицію одруження.

ПІДСУМОК УЧИТЕЛЯ(АВТОР – КЕЦМУР-ЛЕВ)

- Отже, з'ясуймо, яка причина драми двох доль? (Непорозуміння у важливий момент.)
- Чому Марія не висловила Хомі своїх почуттів і прагнень? Чому Хома не зрозумів її поривань? (Різні характери.)
- Чому так сталося, що двоє закоханих людей не змогли бути щасливі разом, а втікали від свого щастя?
- *Життя – це не лише свято, проте воно також ніколи не буває суцільним горем. Навіть коли навкруги все погано, якщо й віри у краще немає, і надія померла, ми маємо пам'ятати, що в нас є любов. З нею ми можемо творити прекрасне й добре довкруги себе. Саме здатністю любити ми уподібнюємося до Бога. Саме любов здатна зцілювати людські серця, воскресати. Гадаю, Іван Франко хотів нас у цьому переконати на прикладі долі Марії та Хоми, які, здавалося, втратили своє щастя й надію бути разом, але зуміли повернутись одне до одного.*

ПІДСУМОК УЧИТЕЛЯ(АВТОР – КЕЦМУР-ЛЕВ)

- *Щоб уникати конфліктних ситуацій, неконструктивних взаємодій, руйнівних погуптів, накопичення негативу, який отруєє наші душі, потрібно спілкуватися одне з одним, проговорювати свої думки, доносити свою позицію іншим. Слід прекати в собі бажання порозумітися. Особливо з рідними і близькими.*
- Згадайте моменти зі свого життя, коли ви відчували образу чи злість і переставали з кимось через це спілкуватися. Чи довго тривали такі конфлікти?
- Чи було щоразу важче дійти згоди, помиритися?
- Чому часом маленьке, неістотне непорозуміння переростає на руйнівну силу, яка знищує дружні стосунки?

ІГРОВІ ФОРМИ

Методичні прийоми

- Зміна наративної позиції
- Рольове розповідання
- Інсценізація
- Різні форми театру

ТЕХНОЛОГІЯ «ФОКФІКШН»

Прийоми

- Уявна зустріч із літературним героєм
- Продовження або створення нового фіналу твору
- Пригоди сучасних читачів усередині художнього твору
- Вміщення героїв художнього твору в іншу ситуацію

Зміна наративної позиції

- Розкажіть історію Чіпки Варениченка від імені:
 - а) Грицька Чупруненка,*
 - б) Мотрі Варениченко,*
 - в) Галі Гудзівни,*
 - г) Христі Чупруненко.*

Інсценізація

- Підготуйте інсценізацію улюбленої казки

Театр

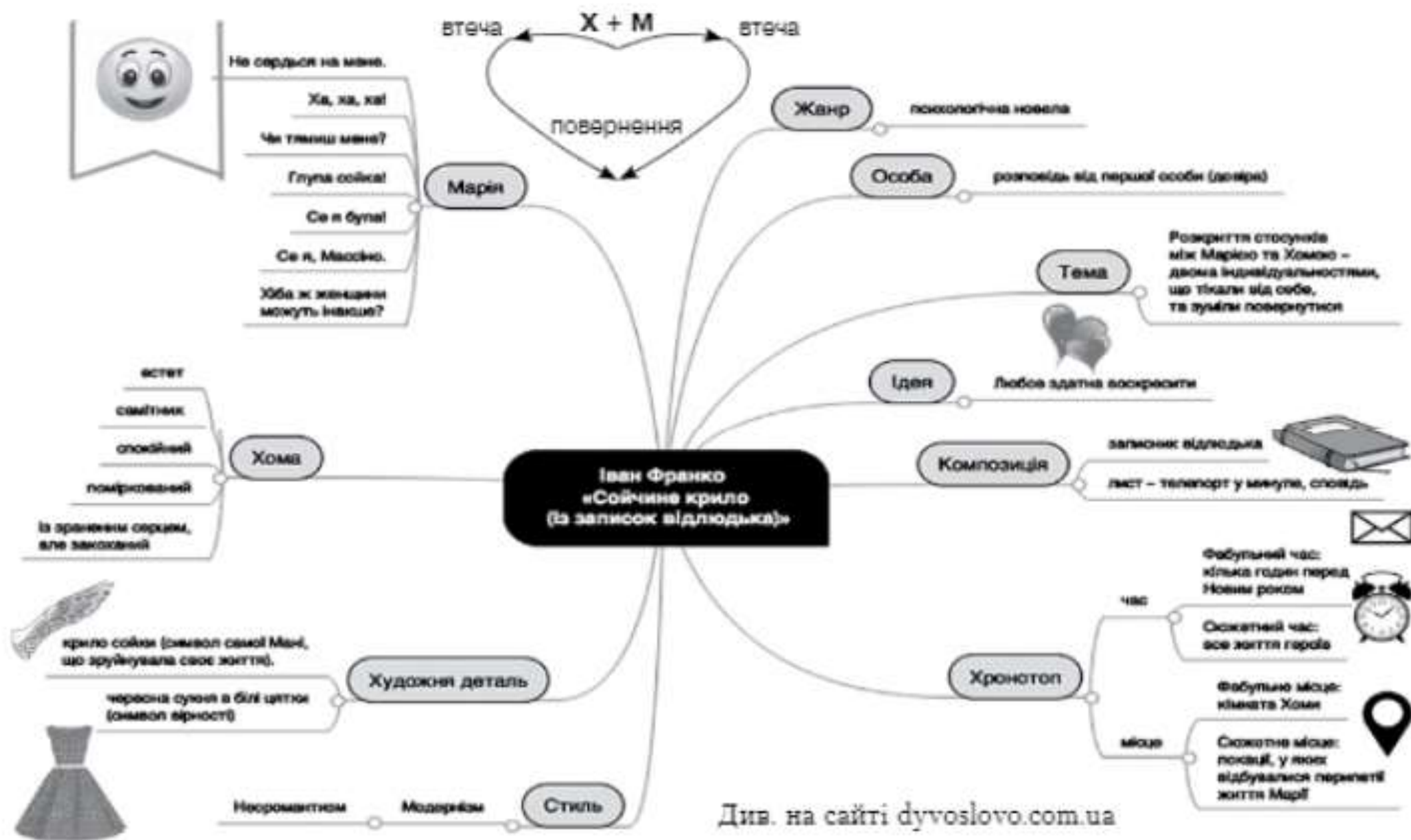
- Розробіть п'єсу для лялькового театру
- Зробіть ескізи витинанок до казки і розповісти за ними історію

Ментальна карта (mind-map, mindmapping) – це графічне відображення процесів багатовимірного мислення. Ментальні карти є зручною, ефективною технікою візуалізації мислення та альтернативного запису.

Суть побудови ментальної карти полягає в тому, щоб за допомогою зрозумілих символів, образів, об'єктів, асоціацій, якими мислить людина, наочно зобразити карту знань на обрану тему.

Основні принципи створення ментальних карт:

- об'єкт уваги (вивчення) сфокусовано в центральному образі;
- основні теми та ідеї, пов'язані з об'єктом уваги, розходяться від центрального образу у вигляді ідей;
- використання стрілок для підкреслення зв'язків між елементами інтелект-карти;
- головний принцип – одне ключове слово на кожну лінію;
- використання графічних образів;
- робота як мінімум з трьома й більше кольорами тощо.

Сторителінг (story – історія; telling – розповідати) -

- це ефективний метод донесення інформації до аудиторії шляхом розповідання смішних, зворушливих або повчальних історій з реальними або вигаданими персонажами. Він поєднує в собі психологічні, управлінські та інші аспекти і дозволяє не лише ефективно донести інформацію до аудиторії, а й мотивувати її на певні вчинки і отримати максимально високі результати.

КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ СТОРИТЕЛІНГУ

Персонаж

- торії має бути якомога ближчим до аудиторії, адже інакше слухачі не будуть співпереживати йому, не зможуть «приміряти» образ цього персонажа на себе. А це якраз одне з основних завдань сторітелінгу — зробити слухача безпосереднім учасником історії.

Інтрига

- в історії дозволяє утримати увагу аудиторії, вона змушує послухати всю історію, з нетерпінням чекаючи, чим все скінчиться. Втім, занадто затягнутою інтрига бути не повинна, інакше уваги аудиторії не вистачить, щоб дослухати історію до кінця.

Сюжет

- в історії потрібен обов'язково. Він зазвичай буває класичним, тобто побудованим у вигляді «ланцюжка» з зав'язки, розвитку, кульмінації і розв'язки.

І Шевченко, і Франко, і Леся Українка, і Нечуй-Левицький, і Коцюбинський, і Стефаник, і Василь Стус, і Ліна Костенко (цей ряд може бути значно довшим) є вищою мірою неординарними особистостями, завдяки яким була врятована нація – в цьому немає ніякого перебільшення, бо вони не тільки зберегли та розвинули українське Слово, відкрили його красу, а й творили український світ як другу реальність – світ, який притягував до себе мільйони людей і заряджав їх і знаннями про себе самих, і вірою у себе, і любов'ю до своєї землі, на якій їм випало народитися і жити.

Григорій Клодек

Функціональність прийомів, які конкретизують письменника як людину, полягає у створенні ефекту «письменник ввійшов у клас». Образ письменника конкретизується, набуває живих рис. Він перестає бути іконою...

Григорій Ключен

1. ПОЛЮВАННЯ НА ІСТОРІЇ

- Цілеспрямований відбір із безлічі подій і фактів, якими сповнена мемуарна література, тільки ті, котрі якнайкраще відповідатимуть ідеологічній концепції, за якою вибудовується вивчення біографії письменника.

2. ДЕТАЛІ

- Фіксувати та запам'ятовувати («брати на облік») деталі, які дають уявлення про зовнішність письменника, характеризують його як живу людину, засвідчують характерні деталі побуту епохи. Окрім того, треба звертати увагу на інформаційну свіжість (новизну) події чи факту, який стане основою для історії – від цього багато в чому залежатиме її «слухабельність».

3. МІНІІСТОРІЇ

- Інше джерело знань про письменника – художні, художньо-документальні твори та нариси, виконані в режимі «non-fiction» (література факту).

«Сьогодні, – говорить учитель, – ми починаємо знайомство з творчістю одного з найвидатніших українських поетів ХХ століття. Але перед тим, як познайомитися з його творчістю, я розповім про нього як про особистість.

«Сталося це у Чернігові в середині травня 1914 року під час похорону Михайла Коцюбинського Коли довга, в кілька тисяч городян, похоронна процесія піднялася на Болдину гору і зупинилася, оточивши з усіх боків свіжовикопану могилу, і коли наступила хвилина мовчазного прощання з видатним майстром українського слова, раптом звернув на себе увагу *вродливий худорлявий юнак, який підняв угору руки, якусь мить протримав їх, закликаючи до повної уваги, а потім плавно опустив, викликавши цим диригентським жестом сумну мелодію «Вічної пам'яті».*

«Семінаристи співають», – зашепотіли у натовпі, і в цих словах чулася гордість за хористів, бо ж усі добре знали, що жандарми заборонили знаному у Чернігові хору семінаристів співати на похороні українського письменника. То ж *керований Павлом Тичиною хор співав на свій страх і ризик, і ніхто з присутніх жандармських офіцерів не наважився перервати прекрасно згармонізований похоронний спів. Диригуючи хором, дев'ятнадцятирічний Павло Тичина ніби віддавав останню шану своєму вчителеві».*

Спогад Максима Рильського про Тичину

«Я пригадую вечір, – пише він, – один із найкращих у моєму житті вечорів. Одна київська хорова студія збиралася на співанку. Ждали Тичину: він прекрасний хоровий диригент, про що я радий тут нагадати, – він був головним керівником студії.

І от він прийшов. Скинув з себе красивим жестом плащ. Може, то був і не плащ, а звичайне пальто, але мені, романтикові, здалося, що таки був саме плащ, із тих плащів, що носили Бетховен, Пушкін, Міцкевич. Плащ, овіяний бурями світу. І зразу ж Павло Григорович взявся до роботи. ...

І тоді я вперше побачив, якими огнями можуть і вміють грати очі нашого поета, якими він – втілення скромності і тихості – може бути впевненим і владним і як цій впевненості і владності коряться люди».

Спогад Афанасьева- Чужбинського про Тараса Шевченка

«Проходячи повз головний під'їзд, я почув голоси «Гребінка! Гребінка!» – і зупинився. Євген Павлович під'їздив до ганку в супроводі незнайомця. Вони вийшли. **Супутник його був середній на зріст, кремезний; на перший погляд обличчя його здавалося звичайним, але очі його світилися таким розумним і пламенистим світлом**, що мимоволі я звернув на нього увагу. Гребінка одразу ж привітався зі мною, взяв за плечі, і, штовхнувши до свого супутника, познайомив нас. Це був Т.Г. Шевченко.

Звістка про приїзд Шевченка миттю розлетілася по всьому дому. Усі гості юрмилися біля входу, і навіть манірні панночки, які інакше й не говорили, як по-французьки, й ті з цікавістю чекали появи Шевченка. Поет, очевидно, був зворушений блискучим прийомом.

Цілий день він був предметом загальної уваги, за винятком двох-трьох осіб, які не визнавали не тільки української, а й російської поезії і марили лише Гюго і Ламартіном. Швидко Шевченко став наче свій з усіма і був як дома. Багато гарненьких жінок читали йому напам'ять уривки з його творів, і він особливо хвалив чистоту їх полтавської говірки».

Перед вивченням роману «Тигранови»

Як це не дивно, але **поява Зеленого Клину певною мірою пов'язана з особою Тараса Шевченка**. Перебуваючи на засланні, він познайомився в Оренбурзі з генералом Унтербергом, бував у нього дома. В розмовах з Шевченком генерал дуже високо відгукувався про хліборобський талант українських селян, які були переселені в Середню Азію для освоєння тамтешніх земель.

У біографії Тараса Шевченка була подія, коли по дорозі з Оренбурга в Орську фортецю, де він мав відбувати своє покарання, йому зустрілося українське село з типовими біленькими хатами, що стояли у вишневих садах, із плетеними тинами, з левадою, на якій дівчинка пасла гусей. То було село, утворене переселенцями з України. Ця зустріч з батьківщиною у цьому безкрайньому середньоазійському степу настільки зворушила поета, що він мало не заплакав.

Розмови генерала з Шевченком добре запам'ятав його син, котрий з часом став генерал-губернатором Приморського краю. Край той був малолюдний, виникла потреба в його заселенні. І тоді генерал-губернатор, згадавши ті розмови свого батька з українським поетом, почав dbати перед центральною владою про безкоштовний перевіз переселенців з України – мав надію, що саме вони зуміють освоїти неозорі землі краю.

ВИДИ ЗГОРНУТИХ ДИСКУСІЙ

Ситуаційні ігри	У дискусії можуть брати участь декілька груп, кожна виробляє свій варіант рішення. При обговоренні рішень можливе попереднє рецензування, публічний захист, різні способи оцінки результатів. В залежності від мети уроку ситуації можуть носити різний характер: прогностичні ситуації, ситуації-вправи, ситуації-ілюстрації, проблемні ситуації, оціночні ситуації тощо.
Круглий стіл	Бесіда, у якій бере участь мала група учнів (від 5 учнів), під час якої відбувається обмін думками, досвідом як з учасниками круглого столу, так і з аудиторією
Засідання експертної групи (Панельна дискусія)	Група із 5-6 учнів заздалегідь обирає лідера. Проблема обговорюється спочатку в експертній групі, потім позиція групи доводиться іншим учням класу. Кожний учасник експертної групи виступає із лаконічним повідомленням
Форум	Обговорення. Має спільні риси з засіданням експертної групи. Під час обговорення група обмінюється думками з аудиторією
Симпозіум	Учасники виступають з повідомленнями, що містять точку зору доповідача. Після виступу відповідають на питання аудиторії
Класичні дебати	Учасники обговорення діляться на дві групи. Обговорення побудоване на основі заздалегідь зафіксованих виступів учасників з метою спростування теоретичних викладок опонента
Судове засідання (Рольова дискусія)	Дискусія з елементами ігрового моделювання, імітація судового слухання справи, суть якої полягає у тому, щоб розглянути проблему з позиції «учасників подій»
Експрес-дискусія	Міні-дебати, у яких беруть участь два учня, під час якої кожний учень відстоює свою точку зору
Ліберальний клуб	Відкрита дискусійна площадка для представлення різних поглядів з широкого кола суспільно значущих проблем.
Дискусія від імені	Дискусія між групами, які мають протилежні погляди, наприклад, погляди норманістів та антинорманістами на походження Київської Русі
Акваріум (Концентричні кола)	Дискусія з використанням суперечливих фактів, побудована на конфлікті та розбіжностях. За роботою груп спостерігають експерти, потім дають оцінку групової роботи, активності учасників, ступеню взаємодії, дотримання правил групової роботи

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Дмитро Дроздовський. Компетентності літератури. Есеї для вчителів Нової української школи.
2. Григорій Ключек. Мистецтво сторителінгу на уроках літератури.
https://drive.google.com/file/d/1w_L1C5IAJIPZga7Hp2a1AaVDBMkVCxQs/view?fbclid=IwAR1qkzKzy7WVB8xxWopDvcAmAxLFVLR0q574s5gX0DA5et5nT2u1G0WKv5U
3. Олена Пометун. Енциклопедія інтерактивного навчання.
4. Концепція літературної освіти (наказ МОН №58 від 26.01.11 року)
5. Концепція «Нова українська школа»